Tav. 1
Astesanus de Ast Summa de casibus conscientiae
cat. n. 10

Tav. 2
Biblia
cat. n. 22

Tav. 3
Cavalca, Domenico Specchio di Croce
cat. n. 31

Tav. 4. 5
Hieronymus Epistolae P.I, II.
cat. n. 54

Tav. 6
Justinus, Marcus Junianus Epitome in Trogi Pompei Historias
cat. n. 67

Tav. 7. 8. 9. 10
Lactantius, Lucius Coelius Firmianus De divinis institutionibus
cat. n. 70

De lege diuina. .i.
De preceptis in communi. .ij.
De prec[illegible] decalogi in communi. .iij.
De expoſitione primi precepti. .iiij.
De latria quid eſt ⁊ quomodo differt a theuſebia ⁊ dulia. .v.
De actibus latrie. .vj.
De ſuperſtitione in communi. .vij.
De ſuperſtitiõe cult⁹ indebiti veri dei. viij.
De idolatria. .ix.
De diuiatiõe ⁊ eius ſpeb⁹ in cõi. .x.
De cognitiõe demonũ reſpcũ futurorũ. .xi.
De impſſione aſtrorũ circa quam quidaꝫ mathematici errant. .xij.
De diuinatione per ſomnia. .xiij.
De ſortilegijs. .xiiij.
De mltiplicib⁹ obſuãtijs ſupſtitioſis. .xv.
De temptarõne q̃ deus temptatur. .xvi.
De ſecũdo precepto. .xvij.
De iuramento. .xviij.
De periurio. .xix.
De voto. .xx.
De adiuratione. .xxi.
De tẽtio p̃cepto qd̃ ẽ d̃ obſuãtia ſabbati .xxij.
De ferijs. .xxiij.
De quarto precepto quod eſt de parentibus honorandis. .xxiiij.
De quinto p̃cepto.ſ.non occides. .xxv.
De iniurijs corpalib⁹ alijs ab hõicidio..xxvi.
De duello. .xxvij.
De torneamentis. .xxviij.
De bello. .xxix.
De treugis. .xxx.
De ſexto p̃cepto.ſ.nõ mechaberis. .xxxi.
De ſeptimo p̃cepto.ſ.non furtum facies vbi primo de rapina. .xxxij.
De furto proprie ſumpto. .xxxiij.
De ſacrilegio put eſt ſpecies furti. xxxiiij.
De furto interpretatiuo. .xxxv.
De octauo p̃cepto vbi p̃ d̃ mẽdacio. .xxxvi.
De falſo teſtimonio ⁊ teſtibus. .xxxvij.
De iudicibus ⁊ eorũ officialibus. .xxxviij.
De aduocatis. .xxxix.
De accuſatoribus. .xl.
De accuſatis. .xli.
De falſarijs. .xlij.
De duobus vltimis p̃ceptis quib⁹ pbibet̃ cõcupiſcentia alienarũ vxorũ ⁊ rerũ. xliij.
De p̃ceptis euangelicis regulantibus circa operanda ⁊ vitanda. .xliiij.
De p̃ceptis euãgelicĩ regulãtib⁹ itẽtiões.xlv.
De lege hũana ſcripta.ſ.de cõſtõnib⁹. .xlvi.
De lege hũana ñ ſcripta.ſ.d̃ cõſuetudĩe.xlvij.

Incipit liber primus de lege diuina. Titulus primus.

DIcturi ergo in hoc primo libro de decem preceptis moralibus: d̃ diuina lege in qua ipſa ↄtinentur breuit̃ aliq̃ premittemus. Et p̃mo de eius neceſſitate. 2º d̃ ei⁹ diſtinctiõe. 3º de veteris legis obligatione. Circa p̃mum ſciendũ: ꝙ ad directõnẽ humane vite neceſſarium fuit habere legẽ diuinã ppter tria. Primo ppter excellentiã finis hoĩs. Nam p legẽ dirigit̃ homo ad actus pprios in ordine ad finẽ vltimũ. Et ſi homo ordinaret̃ tm̃ ad finem qui nõ excederet pportionẽ naturalis facultatis hoĩs: nõ oporteret ꝙ haberet aliqd̃ directiuũ ex parte rõnis ſupra legẽ naturalẽ ⁊ legẽ humanã que ab ea deriuat̃. Sꝫ q2 homo ordinatur ad finẽ beatitudinis et̃ne que excedit pportionẽ naturalis facultatis humane: iõ neceſſe fuit vt dirigeretur etiã ad ſuũ fineꝫ lege diuinitus data. 2º ppter incertitudinẽ hũani iudicij: p̃cipue de rebus contingentibus particularibus: ppter quã contingit de actib⁹ humanis eſſe diuerſa iudicia diuerſorꝫ: ex qbus etiam diuerſe ⁊ cõtrarie leges pcedũt. Et ido vt homo ſine omni dubitatiõe poſſit ſcire qd ſit agendũ ⁊ quid vitandum: neceſſe fuit vt in actibus pprijs diriget̃ per legẽ diuinã que errare non poteſt. 3º ppter inſufficientiaꝫ humane legis: quia homo poteſt de his legeꝫ facere de quibus poteſt iudicare. Iudiciũ autẽ hominis non poteſt eſſe de motibus interioribus qui latent: ſed tantum de exterioribus q patent: ⁊ tamen ad perfectionem virtutis reqritur ꝙ in vtriſq; actibus homo ſit iuſtus. Et ideo lex humana non potuit ſufficienter coercere ⁊ ordinare interiores actus: ſed neceſſe fuit ꝙ ſuperueniret lex diuina.

CIrca ſcõm.ſ. diſtinctionẽ legis diuine ſciendum: ꝙ duplex eſt lex diuina. ſcꝫ vetus ⁊ noua. He autem non diſtinguuntur ab inuiceꝫ ſicut omnino ſpecie diuerſa: ſicut diſtinguuntur equus ⁊ bos: ſed ſicut pfectũ ⁊ imperfectum in eadem ſpecie: vt puer ⁊ vir. Et hoc modo diſtiguitur lex vetus a lege noua. Unde Apoſtolus Gal. 3º cõparat ſtatum veteris legis ſtatui pueruli exiſtentis ſub pedagogo: ſtatum autem noue legis ſtatui pfecti viri qui iaꝫ non eſt ſub pedagogo. Et iõ omnes differẽtie que aſſignantur inter nouã

LOC. NO. CAPUCCINOR. ERI.
BIBLIOTECA FARDELLIANA TRAPANI

Incipit poſtilla ſup mattheū fratris nicolai de lyra ordinis fratꝝ minoꝝ.

Quatuoꝛ facies vni Ezech.j. ſcdꝫ ꝙ ſcribit btõs grego. ſup Ezech.pꝛima pte homel'.iij. Qꝛ p faciē vnuſqſqꝫ cognſcit recte p faciē noticia dſignat. Lex āt ſeu doctrina euāgelica lꝫ ſit vna:qꝛ ab vnigenito filio dī data ⁊ ad vnū finē ordinata: vt videbitur inferius tamen q̄druplici noticia excellit omnem aliam legem datā:hūanā: ⁊ diuinā: ⁊ iō de ipā añ dī: Quatuor facies vni. Ad cuius euidentiaꝫ aduertenō ꝙ cuiuſlibꝫ legi cōueniēt ſūt quatuoꝛ date ꝯditiōes. Legis.n. ꝓpꝛiū ē vicia extirpare:moꝛes ſeu act⁹ hoīuꝫ oꝛdinare:īducere ad felicitatē et plane ac lucide tradē veritatē. In his aūt q̄tuoꝛ cōditionib⁹ lex ſeu doctrina euāgelica excellit oēꝫ aliaꝫ legē diuinā ⁊ humanaꝫ:vt patebit diſcurrendo p ſingula. Pꝛima igit cōditio legis ē ꝙ dꝫ vicia extirpare. ad hoc eñi leges ſūt date: vt quos ꝑuata caſtigatio cohibē nō potuit:metu penaꝝ q̄ legib⁹ infligunt a malicijs retrahant. Propter qȯ dīc aplš.j.ad timotheū p°ca°. Lex iuſto nō ē poſita:ſꝫ iniuſtis ⁊ nō ſubditis:ipijs ⁊ peccatoꝛib⁹:ſcelerati ⁊ ꝯtaminatis:patricidiſ ⁊ matricidiſ:homicidis ⁊ foꝛnicarijs:maſculoꝝ ꝯcubitoꝛib⁹:plagiarijs mēdacib⁹ ⁊ piuris: ⁊ ſiqd aliud ſane doctrine aduerſat. In hac aūt extirpatiōe vicioꝝ lex humana inuēit defectiua:qꝛ nō pōt ꝓhibē oīa mala. Cui⁹ rō ē:qꝛ lex cōitati ꝓponit obſuanda:ī cōitate aūt pauci īueniūt virtuoſi ⁊ perfecti: ⁊ plēs impfecti ⁊ dfectuoſi: ⁊ iō ſic pueris aliq̄ pmittunt q̄ non pmitterent viris pfectis:ita in legibus q̄ cōitati ſuande imponunt:aliq̄ mala minoꝛa permittunt vt maioꝛa euitent:ſicut lex ciuilis meretrices in ciuitatib⁹ pmittit:ne reſpu.pp ipfectionē mltitudis: q̄ caſtitatē obſuare nō pōt:diſſenſionib⁹ q̄ pp libidineꝫ inſurgerent:ꝯturbet. vnde dīc augl.in li° de oꝛdie: Aufer meretrices a ciuitatib⁹: ⁊ oīa ꝯturbabis libidinibuſ. Uerūtñ iſta mala q̄ bono mō auferre nō pōt:relīqt diuino iudicio puniēda. Uñ dīc augl.pmo de libero arbitrio: Lex iſta q̄ regēdis ciuitatibꝫ fert:mlta ꝯcedit atqꝫ īpunita reliquit:q̄ p diuinā ꝓuidentiā vindicant. Siīr lex moſaica diuinit⁹ data aliqua mala permittit:ſic ꝑmiſit dare libellū repudij:vt hēt Deutero.xxiiij. Ne viri vxoꝛes interficerēt: ⁊ tradere ad vſuram extraneis: ne frēs ꝓpꝛios grauarent:vt hꝫ Deutero.xxiij. Cui⁹ rō fuit:qꝛ lex illa fuit data poplō rudi:dure ceruicis ⁊ impfecto:iō ſūt eis pmiſſa aliq̄ mala minoꝛa:vt euitentur maioꝛa:pp qȯ ſaluatoꝛ matth.xix.dicit iudeis d pmiſſione libelli repudij: Ad duritiā coꝛdis veſtri pmiſit vobis dimittē vxoꝛes vrās. Sic igr̄ pꝫ ꝙ taꝫ lex hūana q̄ moſaica pmittit aliq̄ mala: ⁊ ſic q̄ntū ad hoc ē ipfecta: ſed lex euangelica nullū malū pmittit tanq̄ pfectiſſima ſꝫ oīa excludit ⁊ puniēda ꝑdicit:pp qȯ legiſlatoꝛ euangelic⁹ ieſus chꝛiſtus dicit matth.xij. Dico aūt vobis ꝙ de oī verbo ocioſo qȯ locuti fuerint hoīes ſup traꝫ reddent rōnē in die iudicij. ſi de oī v̇bo ocioſo:mltomagiſ de nociuo: ⁊ ſi de v̇bo:mltomagl de facto. ⁊ ſic pꝫ pmuꝫ vꝫ ꝙ lex euangelica ꝑcellit oēꝫ aliā legē in extirpatione maloꝝ. 2° ad legē ptinet moꝛes ſeu actuſ humanos ad bonū oꝛdīare:vñ dīc pħš.ij.ethi. Intētio cuiuſlibꝫ legiſlatoꝛis ē ciues facē bonos. In hoc quoqꝫ inuenit lex humana defectiua:qꝛ hō nō pōt de ſecreti coꝛdiū iudicaē: ⁊ iō nō pōt lex humana niſi de actib⁹ exterioꝛib⁹ oꝛdīare:vñ dī.j.regū.xvj.c. Homo videt ea q̄ patēt:de⁹ aūt ītuet coꝛ. ⁊ iō ad legē diuinā ſolā ptinēt act⁹ īterioꝛes oꝛdinare. Sed ⁊ lex moſaica inuenit in hoc defectiua:pp qȯ dī a doctoꝛib⁹ antiquiſ ꝙ lex vetuſ ꝓhibebat manū nō aīuꝫ ⁊ habet in gloſa ſup epl'aꝫ ad Phil'.iij.c. Qȯ dupl'r pōt intelligi:vno modo erronee: ⁊ ſic intelligebāt doctoꝛeſ iudeoꝛū dicentes voluntatē malā nō eſſe peccatū niſi aliq̄ mō exeat in actū:vt pꝫ p ioſephū.xiij.li°antiq̄tatū. Et qñ arguebat ꝯ eos:qꝛ ſcriptū ē Exodi.xx. Nō cōcupiſces vxoꝛē ꝓximi tui. Rñdebāt ſic:ꝙ hoc ꝑcepto non ꝓhibet concupiſcētia interioꝛ:ſꝫ māifeſtatio exterioꝛ:quaſi dicēt: Nō cōcupiſces.i.ſigna cōcupiſcētie nō facies:vt āplexus ⁊ oſcula:vl' ꝯſimilia. Sꝫ hoc māifeſte pꝫ falſū:qꝛ act⁹ exterioꝛ nō habet maliciā vl' bonitatē moralē:niſi inq̄ntū ꝓcedit ab actu interioꝛi:qꝛ pctm̄ intm̄ ē volūtariū:qȯ ſi nō ſit volūtariū nō ē pctm̄. Alio modo intelligit ꝑdictū verbū.ſ.ꝙ lex vet⁹ ꝓhibebat manū nō aīuꝫ:ſane ⁊ bene:vꝫ ꝙ lex vet⁹ in paucis ꝓhibebat animū ſeu concupiſcētiā interioꝛē:videlꝫ ī vicio mechie ⁊ auaricie tm̄: ⁊ adhuc licꝫ ꝓhiberet in illis cōcupiſcentiaꝫ:nō tñ trāſgreſſoꝛib⁹ infligebat aliquā penaꝫ: ⁊ iō in talib⁹ inuenit impfecta. Lex aūt euangelica tanq̄ pfectiſſima generalit̄ ꝓhibet cōcupiſcentiā malā: ⁊ ꝯcupiſcentib⁹ indicit penā infligendā: pꝛopt̄ qȯ ſaluatoꝛ Matth.v.dīc: Audiſtis qꝛ dictū eſt antiquis: Nō occides:qui aūt occiderit reus erit iudicio. Ego aūt dico vobis:qꝛ omnis q̄ iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio. ⁊ eodē modo dīc in alijs ꝑceptis. Ex quo pꝫ ꝙ lex euāgelica nō ſolū oꝛdinat act⁹ exterioꝛes ſꝫ generaliter act⁹ interioꝛes: ⁊ ſic pꝫ ſecūdū. 3° dico ꝙ ad legē ptinet ad felicitatē hoīes inducē. Uerūtamen lex humana nō iducit niſi ad felicitatē politicā:que eſt tranq̄llus ⁊ pacificus ſtat⁹ ciuitatis in vita iſta moꝛtali. Hō autꝫ ſcdm̄ intellectū qui ē ps pꝛicipalioꝛ hōis īmoꝛtal' eſt: vt dī x.ethi. ⁊ iō opoꝛtet aliā felicitatē extra vitaꝫ iſtā aſſignare: ad hanc aūt lex diuina oꝛdinat:qȯ nō pōt facē lex humana. per hoc eñi neceſſitaſ ſacre doctrine ab oībus doctoꝛib⁹ aſſignat:qꝛ homo ad q̄ndam beatitudinē ſupnaturalꝫ oꝛdinat:ad quā p legē ſibi diuinit⁹ reuelatā dirigit. Uerūtñ ⁊ in hoc lex moſaica inuenit defectiua:qꝛ beatitudo ſupnaturalis nō habet niſi p grām:ſcdm quod ī ro.vj. Gratia dei vita etna. hāc aūt grāꝫ lex moſaica nō dabat:ſed tm̄ ad ipſaꝫ diſponebat:ꝓpter hoc dī ad Hebr̄.vij. Nihil eñi ad perfectū adduxit lex. ſed hanc perfectionē a chꝛiſto dandaꝫ expectabat ſcdꝫ ꝙ ſcribit Johis.j. Lex per moyſen data ē:grā ⁊ veritaſ p ieſū chꝛiſtuꝫ facta ē. ꝓpter qȯ ſaluatoꝛ in pꝛincipio euangelice legis dicit: Matth.iiij. Penitentiā agite appꝛopinquabit eñi regnū celoꝝ. ⁊ ſic pꝫ tertiū. Quarto ad legē ptinet veritatē plane ac lucide tradere. cui⁹ rō eſt quia lex ꝓponitur multitudini intelligenda ⁊ ſeruanda:ī multitudine aūt plures ſūt deficientes ingenio: ⁊ pauci ſubtiles ⁊ ingenioſi:ꝓpter qȯ lex que multitudini ꝓponitur debet veritatē lucide ac plane tradere. In hoc aūt inuenit lex humana defectiua:qꝛ ibi inueniunt multe obſcuritates ⁊ perplexitates:qȯ patet ꝓpter legum multitudinē ac varietatē ⁊ mutationē: ⁊ aliquaꝝ abrogationē:vt pꝫ intuenti iura ciuilia ⁊ canōica. Siīr in hoc deficit lex moſaica:qꝛ ī velaminibus ⁊ figuris tradit veritatē de agibilibus ⁊ credendis. In cui⁹ figura moyſes velata facie loquebat ad pplꝫ: vt hꝫ Exodi.xxxiiij. ꝓpter qȯ dicit aplš.j.coꝛ.x. Oīa ī figura cōtingebāt illis:ſꝫ lex euangelica in hoc inuenit pfecta:qꝛ veritaſ q̄ in veteri teſtamento ī figuri latebat occulta:p euidētiam ſci ſcā ē māifeſta. In cuius ſignū ī paſſiōe dn̄i qñ myſteria noue legis fuerūt ipleta velū tēpli ſciſſum ē ī duo media: Luce.xxiij. pꝛopt̄ qȯ dicit ſaluatoꝛ. Johis.xvj. Uenit hoꝛa cū iaꝫ nō in ꝓuerbijs loquar vobis:ſꝫ palaꝫ de patre ānunciabo vobis. ⁊ ſequit: Dicūt ei diſcipuli: Ecce nūc palam loqueris ⁊ ꝓuerbiū nullū dicis. ⁊ ſic patet q̄rtuꝫ: vꝫ ꝙ lex euāgelica excedit omnē aliā legē in tradēdo plane ac lucide veritatꝫ. De his q̄tuoꝛ ꝑdictis dī pſ.xviij. Lex dn̄i.i.

47541

MEMENTO MORI

Incõmincia il prologo nel deuoto e morale libro intitulato Spechio de croce.

IHS

NArra il ſancto euãgelio per ſimilitudĩe che uno ſignore partendoſi da la ſua citta cõmiſſe a ſuoi ſerui certa pecunia cõn laquale faceſſeno guadagno. Ad uno diede cinque talẽti. A laltro tre. Et a laltro uno. e diſſe a ciaſcuno de loro che guadagnaſſeno per inſine ala ſua tornata. e ritornato ricercãdo la ragione. di talenti commeſſi: e domandãdo il guadagno: trouo chel ſeruo a cui haueua cõmeſſo uno talẽto niẽte haueua guadagnato. Onde il fece pigliare come ſeruo inutile: e fecelo mettere ne la pregiõe tenebroſa. Queſto ſignore e idio: iſerui ſon glihuomini: & italenti ſono idoni de le gratie tẽporale e ſpirituale: lequale idio da: e promette a chi piu: & a chi meno: ſecõdo che gli pare. Ritornãdo richiede il guadagno di talẽti cõmeſſi. perho che xpo ilquale ſi parti da noi ſalẽdo in cielo ritornara al iudicio: e diſcretamẽte dimandara a ciaſcuno il guadagno dogni bene che gli fu cõmeſſo: e quello che trouara inutile fara mettere ne la pregione de linferno. Molto e dura queſta ſententia: doue ſi dimoſtra che nõ ſolamente chi

FARDELLIANA BIBLIOTECA V d 17
BIBLIOTECA COMUNALE DI TRAPANI
47601

Epoſitio Symboli Ruffini Aquileieñ preſbyteri ad Laurentium
papam. In qua ſingulos articulos fidei noui & ueteris teſtamenti
autoritatibuſ cõfirmat: & hereſes cõtrarias deſtruit. Epiſtola p̄ma

MIhi quidẽ fideliſſime Papa Laurenti ad ſcribendũ animus non
eſt tam cupidus q̃ nec idoneus ſcienti non eſſe abſq; piculo mul
toꝝ iudiciis ingeniũ tenue & exile cõmittere. Sed quoniã ut cũ
uenia tui dixerim: id temere ĩ epiſtola tua p Xp̄i me ſacramẽ
ta que a nobis maxima cũ reuerẽtia ſuſcipiunẽ aſtringis: ut ali
quid tibi de fide ſecundũ ſymboli traditõem rationẽq; componã
quãuis ſupra uires noſtras ſit pondus precepti. Nõ enĩ me latet
ſapientũ ſentẽtia que probe ad modũ dicit: quia de deo etiam uera dicere piculoſũ
eſt: tamen ſi expetitõis a te impoſite neceſſitatẽ oratõibus iuues: dicere aliqua obe
dientie magis reuerentia: q̃ ingenii preſumptiõe temptabimus. Que quidẽ nõ tam
perfectoꝝ exercitiis digna uideanẽ: q̃ que ad paruulorum in Chriſto & incipiẽtiũ
librentur auditum. Equidem comperi nonnullos illuſtriũ tractatorũ aliq̃ de his pie
& breuiter edidiſſe. Photinum uero hereticũ ſcio eatenus ſcripſiſſe non ut rationem
dictorum audientibus explanaret: ſed ut ſimpliciter fideliterq; dicta ad argumentũ
ſui dogmatis traheret. Cum iu his uerbis ſanctus ſpiritus ꝓuiderit nil ambiguũ: nil
obſcurum: nil a reliquis diſſonans poni: qa in his uerbis cõpleẽ ꝓphetia que dicit:
Verbũ enim conſumans & breuiãs iniquitatẽ: quia uerbũ breuiatũ faciet dominus
ſuper terram. Nos ergo ſimplicitatẽ ſuam uel uerbis Apoſtolicis reddere & ſignare
temptabimus. uel que omiſſa uidẽtur a prioribuſ adimplere. Sed ut manifeſtius fiat
argumentũ uerbi huius ut diximus breuiati: cauſam qua hec traditio Eccleſiis data
eſt: ab origine repetemus. Tradunt maiores noſtri: q̧ poſt aſcenſionẽ dñi: cum per
aduentũ ſpũs ſancti: ſupra ſingulos quoſq; Apoſtolos ignee lĩgue ſediſſent: ut loque
lis diuerſis uariiſq; loquerentur: per qđ eis nulla gens extranea: nulla lingue bar/
baries inacceſſa uideret & inuia: preceptum eis a dño datũ hoc: ad predicandum dei
uerbũ ad ſingulas queq; ꝓficiſci nationes. Diſceſſuri itaq; abinuicẽ: normã ſibi ꝑus
future ꝑdicatõis in cõmune cõſtituũt: ne forte alii alio abducti diuerſũ aliqd iis qui
ad fidẽ Xp̄i inuitabanẽ exponerẽt. Oẽs igiẽ in uno poſiti & ſpiritu ſancto repleti:
breue iſtud future ſibi ut diximus ꝑdicationiſ inditiũ cõferendo in unũ: qd ſentiebat
unuſqſq; cõponunt. atq; hanc ordiẽtibus dandã eſſe regulã ſtatuunt. Symbolũ autẽ
hoc multis & iuſtiſſimis ex cauſis appellari uoluerunt. Symbolum. n. grece indiciũ
dici poteſt & collatio. hoc eſt q̧ plures in unum cõferunt. Id enim fecerũt Apoſtoli
in his ſermonibus in unum cõferendo: quod unuſquiſq; ſenſit. Indicium aũt uel ſig/
num idcirco diciẽ: quia illo in tpe ſicut Paulus Apoſtolus dicit: & in actibuſ Apoſto
rũ refertur: multi ex circũeuntibus Iudeis ſimulabãt ſe eſſe Apoſtolos Chriſti. & lu
cri alicuius uel uentris gratia ad predicandũ ꝓficiſcebanẽ. noĩantes quidẽ Xp̄um:
ſed nõ integris traditionũ lineis nuntiãtes. idcirco iſtud indiciũ poſuerunt: p quod
agnoſcereẽ iis qui Xp̄m uere ſcd̃m apoſtolicas regulas predicaret. Deniq; & ĩ bel
lis ciuilibus hoc ſeruari ferunt: qm̃ & armoꝝ habitus par: & ſonus uocis idem: & moſ
unus eſt: atq; eadẽ inſtituta bellandi. ne qua doli ſubreptio fiat: Symbola diſtincta
unuſquiſq; Dux ſuis militibus tradit: que latine ſigna uel indicia nũcupanẽ. ut ſi for
te occurrerit qs de quo dubiteẽ: ſymbolũ ꝑdat ſi ſit hoſtis uel ſotius. Idcirco deniq;
hec nõ ſcribi cartulis aut membranis: ſed requiri in credentiũ cordibus tradiderũt:

Tractatuſ terciuſ ſecunde partiſ continenſ epiſtolareſ expoſitioneſ quorundam pſalmorum & cantici canticorum ſecundũ Origenem e greco traductum beati Hieronymi p̃ſbiteri ad Cyprianũ preſbyterum pſalmũ. lxxxviii. qui Moyſi inſcribitur uidelicet pſalmuſ Domine refugium factuſ eſ nobis exponentiſ. epiſtola ſecunda.

PRiuſ te Cypriane preſbyterorum ſtudioſiſſime: de illorum numero ſuper quibuſ audiuit Moyſeſ elige preſbyteroſ: quoſ tu ipſe ſciſ nobiſ dignoſ eſſe: tantum epiſtoliſ noueram et beati uiri uocabulum conſecutum: qui legẽ dei die ac nocte meditatur. nunc autem quia exterioriſ hominiſ quoq; nobiſ inuicẽ facta eſt cognitio: & poſt ſalutationem dulceſq; congreſſuſ: quibuſ ſibi amicicia copulatur: ut probeſ uerũ eſſe quod audieraſ: ſtatim a me poſtulaſ ut difficilimum pſalmũ: qui apud Grecoſ & Latinoſ octogeſimuſnonuſ inſcribitur tibi ediſſererem nõ compoſita uerborum oratione plauſuq; populari: qui ſolet imperitoꝝ aureſ decipe atq; palpare: ſed oratione ſimplici & eccleſiaſtici eloqui ueritate: ut ſcilicet interp̃tatio noſtra nõ alio interprete indigeat: qd' pleriſq; nimium diſertiſ accidere ſolet: ut minor ſit intelligentia in eorum explanationibuſ: q̃ in iiſ que explanare conantur. aggrediar opuſ difficilimum & ſactarum precum tuarum fultuſ auxilio illiuſ uerſiculi recordabor dominuſ dabit uerbum euãgelizãtibuſ uirtute multa. Ac primum ſciẽdum: ꝙ ſpalmi iſtiuſ iuxta Hebraicum tituluſ ſit: oratio Moyſi uir dei. Iuxta. Lxx. Oratio Moyſi hominiſ dei. Inter hominem autem & uirum quid interſit ſcriptura noſ doceat. Loquitur quiquagenariuſ ad Helyam. Homo dei Rex uocat te. Cui ille reſpõdit. Si homo dei ego ſum. deſcendat igniſ de celo: et cõmedat quinquaginta tuoſ et te. Ad Timotheum quoq; Apoſtoluſ ſcribit. Tu autem homo dei hec fuge. Porro d' uiro idem Apoſtoluſ inſtruit. Volo autem uoſ ſcire: ꝙ omniſ uiri caput Xp̃uſ eſt. Caput autem mulieriſ uir. Caput uero Chriſti deuſ. Iſte uir eſt: qui caput uelare non debet: cum ſit imago & gloria dei. & quotidie Pauluſ loquitur: Noſ autem reuelata facie omneſ dei gloriam contemplanteſ in eandem imaginem: traſſformamur a gloria in gloriam: ſicut a domini ſpiritu. Et in alio loco: donec perueniamuſ in uirum perfectum: in menſuram etatiſ plenitudiniſ Xp̃i. ſiue igitur uiri ſiue hominiſ appellatio: ſancto uiro competit. & ei qui uidit deum facie ad faciem. Et ſaluafacta eſt anima eiuſ. cuiuſ ore creaturarum mundi eorum dũtaxat que uiſibilia ſunt: conditionem homieſ: & omniſ retro hiſtorie didicimuſ ueritatem. qui non ſolum nobiſ quinq; reliquit libroſ: Geneſin Exodum. Leuiticũ Numeroſ. & Deutronomiũ. ſed undecim quoq; ſpalmoſ: ab octogeſimonono cuiuſ principium eſt: Domine refugium factuſ eſ nobiſ: uſq; ad nonageſimumnonum. qui inſcribitur pſalmuſ in confeſſione. Quod autem in pleriſq; cõdicibuſ: nonageſimuſoctauuſ habet titulum pſalmuſ Dauid in Hebraico non tenetur. Hanc habente ſcriptura ſancta conſuetudinem: ut omneſ pſalmi qui cuiuſ ſint tituloſ non habent: iiſ deputentur quorum in prioribuſ pſalmiſ nomina continentur. Quatuor autem pſalmi ſunt: qui habent oratiõiſ titulum: ſextuſdecimuſ qui inſcribitur Oratio Dauid. et incipit: Exaudi domine iuſticiam meam. Et octogeſimuſquintuſ. Inclina domine. ſimiliter oratio Dauid. Et octogeſimuſnonuſ qui nunc in manibuſ eſt: Domine refugium factuſ eſ nobiſ. Et centeſimuſprimuſ qui habet titulum Oratio pauperiſ cum anxiuſ fuerit. & in conſpectu domini effuderit precẽ ſuam: Dauid et pauper: qui cum diueſ eſſet: pro nobiſ pauper factuſ

Iuſtini hiſtorici politiſſimi Epitoma in
Trogi Põpei hiſtorias ꝓemiũ incipit.

QVom multi ex romanis etiã conſu/
laris dignitatis uiri res romanas
greco: ꝑegrinoqꝫ ſermone ĩ hiſtorias
contuliſſent: ſeu emulatione glorie:
ſeu uarietate: & nouitate operis de/
lectatꝰ uir priſce eloquẽtie Trogus
Pompeius grecas: & totius orbis hiſtorias latino
ſermone cõpoſuit: ut cum noſtra greca: greca quoqꝫ
noſtra lingua legi poſſent: prorſus rem magni &
animi | & corporis aggreſſus. Nam cum pleriſqꝫ
auctoribus ſingulorum regum: uel populorũ res
geſtas ſcribentibus opus ſuũ ardui laboris uideat̃:
nonne nobis Trogus herculea audacia orbẽ terraꝝ
aggreſſus uideri debet! cuius libris omnium ſecu/
lorum: regum: nationum: populorumqꝫ res geſte
continent̃! Et que hiſtoria grecorũ: prout cõmodũ
cuiqꝫ fuit inter ſe ſegregatim occuparunt: omiſſis
que ſine fructu erant: ea omnia Pompeius diuiſa
temporibus: & ſerie rerũ digeſta cõpoſuit. Horum
igitur quatuor & quadraginta uoluminum: nam
totidem edidit per otiũ: qum in Vrbe uerſabatur:
queqꝫ agnitione digniſſima excerpſi. Et omiſſis his
que neqꝫ cognoſcẽdi uoluptate iocunda: nec exem/
plo erãt neceſſaria: breue: ueluti florũ corpuſculum
feci: ut haberẽt & qui greca didiciſſent: quoad mo/
nerentur: & qui non didiciſſent: quo inſtruerent̃:
quod ad te Imperator Antonine non tam cognoſ/
cendi: q̃ emendãdi cauſa tranſmiſi: ſimul ut & ocii
mei: cuius & Cato reddendã operam putat: apud

47567

L.Coelij Lactācij Firmiani diuinaꝶ inſtitutionū aduerſus gētes
liber primꝰ de falſa religione ad Cōſtātinū Impatorē.
Quali ſit & fuerit ſemꝑ cognitio ueritatis:& ꝙ nec ſine religi
one ſapiētia:nec ſine ſapiētia ſit ꝓbāda religio.Ca.i.

Magno & excellenti ingenio uiri cū ſeſe doctrinę
penitus dedidiſſent: qcquid laboris poterat im
pendi:cōtemptis omnibꝰ publicis & ꝑuatis acti
onibus: ad īqrendę ueritatis ſtudiū contulerūt:
exiſtimātes multo eſſe pręclarius humanaruꝫ di
uinarūqꝫ rerum inueſtigare ac ſcire rationē:q̄ ſtruēdis opibꝰ aut
cumulādis honoribus inhęrere. Quibus rebus qm̄ fragiles ter
renęqꝫ ſunt:& ad ſolius corporis ꝑtinent cultū: nemo melior:
nemo iuſtior fieri pōt. Erāt q̄dem illi ueritatis cognitōe digniſ
ſimi:quā ſcire tantopere cupiuerūt:atqꝫ ita ut eaꝫ rebus omnibꝰ
anteponerēt. Nam & abieciſſe quoſdā res familiares ſuas & re
nunciaſſe uniuerſis uoluptatibꝰ cōſtat:ut ſolā nudāqꝫ uirtuteꝫ:
nudi expeditiqꝫ ſequerent̄:tm̄ apud eos uirtutis nomē & aucto
ritas ualuit:ut in ea omne ſummi boni premiū prędicarēt. Sed
neqꝫ adepti ſunt id qđ uolebāt:& operā ſimul atqꝫ induſtriaꝫ ꝑ
diderūt:ꝙ ueritas ideſt arcanū ſummi dei:qui fecit omnia inge
nio ac ꝓpriis nō pōt ſenſibꝰ cōprehēdi:alioquin nihil inter deuꝫ
hominemqꝫ diſtaret:ſi cōſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis
ęternę cogitatio aſſequeretur humana. Quod ꝙ fieri non potu
it:ut homini per ſeipſum ratio diuina noteſceret:nō eſt paſſus
hominem deus lumen ſapientię requirentem diutius oberrare:
ac ſine ullo laboris effectu uagari per tenebras īextricabiles: ape
ruit oculos eius aliquando: & notionem ueritatis munus ſuū fe
cit:ut & humanā ſapiētiam nullam eſſe monſtraret: & errāti ac
uago uiā cōſequendę immortalitatis oſtenderet. Verum quo
niam pauci utunt̄ hoc cęleſti beneficio ac munere:quod obuolu
ta in obſcuro ueritas latet:eaqꝫ uel contemptui doctis eſt:ꝙ ido
neis aſſertoribus eget:uel odio indoctis ob inſitā ſibi auſterita
tem:quam natura hominum procliuis in uicia pati non poteſt.
Nā ꝙ uirtutibus amaritudo permixta eſt: uicia uero uoluptate
condita ſunt:illa offenſi:hac deliniti feruntur in pręceps: ac bo
norum ſpecie falſi mala ꝓ bonis amplectunt̄. Succurrendū eſſe

Errata tertii libri. 49

PRimus error in philoſophia: quādo dicit fu[illegible]tipodes eſ ſent capita deorſum haberent: pedes uero ſu[illegible]i uere ſint antipodes ibi docetur. Cap. xxiiii.

Secundus quando Platoni dat uitio eum audiſſe dicere matrimo nia eſſe coīa: ſed tā illuſtrā phūm nequaq̄ intellexit. Cap. xxi.

Sequit̃ defenſio Platonis aduerſus Ariſtotelem q Platone; ipſu; & Socratem reprehēdit: q̄ uoluerit uxores eẽ cōmunes. C. xxi.

Item Platonis alia defenſio contra Ariſtotelem: q illum & ſocra tem damnat q̄ uoluerit facultates eſſe cōmunes. Cap. xxi.

Tertius: quando dixit omnē phīam abiiciendam: & eam prolixi9 inſectatur de laudibus Socratis & Platonis. Cap. xiiii.

Quarti libri errata. 75.

PRimus: quando ſpiritus ſancti omnino negat [illegible]ntiā & ibi incipit tractatus de trinitate pſonarū. Cap. vi.

Secun[illegible] error: quādo dicit ex deo deū. ſ. filium ex prola tione potuiſſe generari. Cap. viii. & etiam. xiii. & Cap. vi.

Tertius error: qñ ait q̄ pater filiū & filius patrē facit. Cap. xxx.

Quartus eſt: qñ ait q̄ integrū corpus chriſti e patibulo tractum ē ne leſum & diminutū ad reſurgēdū ībabilie redd[illegible]. C. xxv.

Quintus error eſt: quādo dicit chriſtum in galileam pfectum no luiſſe ſe iudeis oſtendere: ne adduceret eos in poenitentiā & im probos reſanaret. Cap. xx.

Sextus error eſt. quando dicit Pilatum in chriſtum mortis ſenten tiam nequaq̄ pertuliſſe. Cap. xviii.

Septimus error: quando dicit chriſtū in principio adoleſcētię a Io hanne eſſe baptizatum. Cap. xv.

Octauus error eſt: quādo dicit nihil credendum quod oculis mor talibus cernitur: quia mortale ſit neceſſe eſt. Cap. xxiiii.

Nonus error eſt: quando dicit deum uirtutem docere nō poſſe q̄ expers corporis non faciet quę docebit. Cap. xxiiii.

Decimus: quādo dicit chriſtum ſoluiſſe legē Moyſi. Cap. xvii.

Libri ſexti errata. 121.

PRimus error eſt: quando dicit eos eſſe ſtultiſſimos: qui cādelas & cereos in eccleſia ſuccēdunt. Cap. ii.

Secundus error eſt: quādo dicit non eſſe congruens deu; in noſtrum adiutorium inuocari debere. Cap. ultimo.

COgitanti mihi: & cū animo meo ſępe reputan
ti p̄orē illū generis hūani ſtatū: & miꝝ pariter
& īdignū uideri ſolet: qđ uniꝰ ſęculi ſtulticia
religiones uarias ſuſcipiētis: deoſq; m̄ltos eſſe
credētis: in tantā ſubito ignorationē ſui uentū
eſt: ut ablata ex oculis ueritate: neq; religio ueri
dei: neq; hūanitatis rō teneret̄: hominibꝰ nō ī cęlo ſūmū bonum
quęrētibꝰ: ſed in terra: quā ob cām ꝓfecto ſęculoꝝ ueteꝝ mutata
foelicitas ē. Coeperūt enī relicto parēte & cōſtitutore omnium
deo īſenſibilia digitoꝝ ſuoꝝ figmenta uenerari: q̄ prauitas qd ſe
fecerit: qd maloꝝ attulerit: res ip̄a declarat. Auerſa nāq; a ſūmo
bono: qđ iō beatū & ſempiternū ē: ꝗ uideri tāgi cōphēdi nō po
teſt: & a uirtutibꝰ ei bono cōgruētibꝰ: q̄ ſūt ęque immortales: ad
hos corruptos & fragiles deos lapſi: & ſtudētes his rebꝰ qbꝰ ſo
lū corpus ornat̄: alit̄: delectat̄: mortē ſibi ꝑpetuā cū diȷs et cū bo
nis corporibꝰ q̄ſierūt: ꝗ morti corpus oē ſbięctū ē. Inſecuta eſt
igit̄ huiuſmodi religionis iniuſticia & īpietas ſicuti fuerat neceſ
ſe. Deſierūt enī ultꝰ ſuos ī cęlū tollere: ſed deorſū mētes homi
nū dep̄ſſę terrenis ut religiōibꝰ: ſic etiā bonis īhęrebāt. Secutū ē
diſcidiū generis humani & fraus & nefas oē: ꝗ ſpretis ſempiter
nis atq; īcorruptis bonis: q̄ ſola debēt ab homine cōcupiſci: tem
poralia & breuia maluerūt: maiorq; ad malū hominibꝰ fides fu
it: q prauū recto ꝗ p̄ſentius fuerat ꝓtulerūt. Sic hūanā uitā ꝑori
bus ſęculis in clariſſima luce uerſatā caligo & tenebrę cōphende
rūt. Et qđ huic prauitati cōgruēs erat poſtq̄ ſblata ſapiētia ē: tum
demū homines ſapientum ſibi nomē uēdicare coeperūt: tū aūt
nemo ſapiēs uocabat̄: cū oēs erāt: uterq; nomē illud publicū ali-
qn̄ q̄uis ad paucos redactū: tū uim ſuā retineret. Poſſent enī for
taſſe pauci illi uel ingenio uł auctoritate: uel aſſiduis hortamētis
liberare populū uiciȷs & erroribꝰ. Sed adeo ī totū ſapientia occi
derat: ut ex ip̄a nominis arrogātia nullū eoꝝ q uocaret̄ apparuit
fuiſſe ſapientē. Et tn̄ ꝑuſq̄ hęc phia quę dicit̄ eēt inuenta: ſeptem
fuiſſe tradunt̄ primi omnium: qui quia de rebus naturalibus quę
rere ac diſputare ſunt auſi: ſapiētes haberi appellariq; meruerūt.
O miſerum calamitoſumq; ſęculū: quo ꝑ orbē totū ſeptem ſoli
fuerunt: qui hominum uocabulo cierentur. Nemo enim poteſt
iure dici homo: niſi qui ſapiens eſt. Sed ſi cęteri omnes pręt̄ ip̄os

Omnium enim quęcunq; ſunt plenus eſt: & omniū minime indi gens. Nos uero gratias agentes adoremus: hui⁹.n. ſacrificiū ſola benedictio: & recte: uerbo.n. ſacrificari oportet deo: ſiquidē de⁹ uerbum eſt: ut ipſe confeſſus eſt. Sūmus igitur colēdi dei ritus ē: ex ore iuſti homīs ad deū directa laudatio: quę tamē ipſa ut deo ſit accepta: & humilitate: & timore: & deuotione maxima opus eſt: ne quis forte ītegritatis & innocētię fidutiā generās: tumoris & arrogantię crimē incurrat: eoq; facto gratiam uirtutis amittat. Sed ut ſit deo carus: omniq; macula careat: miſericordiā dei ſem per imploret: nihilq; aliud precet: niſi peccatis ſuis ueniā: licet nul la ſint. Siquidem aliud deſiderauerit. Non eſt opus deo ſcienti quid uelimus: ſi quid ei boni euenerit: gratias agat: ſi quid mali ſatiſfaciat: & illd ſibi ob peccata ſua fateat euenisse: & nihilomi nus ī malis grās agat: & ī bonis ſatiſfaciat: ut idem ſit ſemper & ſtabilis: & īmutabilis: & īconcuſſus. Nec tātū hoc in templo pu tet ſibi eſſe faciēdū: ſed & domi & ī ipo etiā cubili ſuo. Secū de niq; hēat deū ſemp ī corde ſuo cōſecratū: quoniā ipſe ē dei tēplū qd ſi deo patri ac dño: hac aſſiduitate: hoc obſeqo: hac deuotōe ſeruierit cōſūmata & pfecta iuſtitia eſt: quā q tenuerit: hic ut ante teſtati ſum⁹ deo paruit: hic religione atq; ſuo officio ſatiſfecit.

¶ L. Coelii Lactantii Firmiani diuinaꝶ īſtitutionū aduerſus gētes liber ſeptim⁹: & ultim⁹. De diuino pręmio: ideſt beata uita: & ultimo futuro iudicio ad Conſtātinū Imperatorem.

BEne habet: iacta ſūt fundamēta: ut ait eximius orator. Verum nos non tantum fundamenta ię cimus: quę firma & idonea eſſent operi pferen do: ſed magnis robuſtiſq; molibus: ędificium totum pene uſq; ad ſūmā perduximus. Reſtat id quod eſt multo facilius: uel tegere uel ornare ſine quo tamen priora opera inutilia ſunt & ingrata. Nam quid pdeſt aut falſis religionibus liberari: aut ītelligere ueram? Quid aut uanitatem falſę ſapientię peruidere: aut quę ſit uera cogno ſcere? Quid inq̄ prodeſt cęleſtem illam iuſtitiam defendere? qd cum magnis difficultatibus cultum dei tenere? Quę eſt ſumma uirtus: niſi cū diuinū pręmiū beatitudinis perpetuę ſubſequatur